

ІСТОРІЯ І ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327.01:32-027.542«20»

ПРОБЛЕМА ТРАКТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ігор Іжнін

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (0322)394-132*

Розглянуто питання, пов'язані з розумінням категорії «національний інтерес» на сучасному етапі, проблема класифікації національних інтересів держави за ступенем їхньої важливості, а також зв'язок національних інтересів з інформаційною політикою держави.

Ключові слова: національний інтерес, інформаційна політика, функції інформаційної політики.

Категорія «національний інтерес» є однією з базових у системі формування, планування та реалізації зовнішньої політики сучасних держав, а також є базовою для аналізу і розуміння сучасної міжнародної політики. Кожна з сучасних держав будує свої відносини з іншими суб'єктами міжнародних відносин, виходячи передусім з власних потреб (інтересів), які забезпечують нормальне функціонування держави і власного суспільства загалом.

Однак категорію «національний інтерес» останніми десятиліттями настільки широко вживають, що втрачається чіткість її розуміння і це заважає її адекватному використанню. Тобто постає питання: а що саме ми маємо на увазі, коли говоримо, що та чи інша дія держави на міжнародній арені обумовлена її національними інтересами? Вираз «національні інтереси» сьогодні використовують у науковому (широкому і вузькоспеціальному), політичному і побутовому дискурсах. Не в останню чергу широкому поширенню терміна сприяють засоби масової інформації, які створюють і розповсюджують політично орієнтований медіа-продукт, призначений для найрізноманітніших типів аудиторії.

Іншим фактором, що сприяє розмиванню чіткого розуміння терміна «національний інтерес», є феномен публічної інформаційної політики держави і спроби створення ефективних систем управління громадською думкою суспільства за допомогою медіа-комунікаційних технологій, спеціальних інформаційних служб, прес-центрів і підрозділів зв'язків з громадськістю.

Отже існує потреба в уточненні того, як використовують таку ключову категорію, як «національний інтерес».

Орієнтуючись на теорію і практику міжнародних відносин, можна говорити принаймні про три рівні розуміння і, в подальшому, використання на практиці цього поняття.

До першого і найважливішого рівня розуміння «національного інтересу» держави ми повинні зачислити фундаментальні інтереси, орієнтовані на самозбереження окремої держави (в ширшому розумінні – учасника міжнародних відносин).

Другий рівень розуміння цієї категорії передбачатиме стратегічні інтереси держави (учасника міжнародних відносин), пов'язані з її потребами стабільного і безперешкодного розвитку.

На третьому рівні слід розглядати «ситуативні» інтереси, що виникають у міжнародному середовищі і дають державі (учаснику міжнародних відносин) шанс отримати ситуативну вигоду.

Забезпечення національних інтересів першого рівня передбачає передусім збереження існування держави як учасника міжнародної системи. При цьому можна говорити навіть про ситуацію, коли держава може втратити частину свого суверенітету, позбавитись частини території, потрапити у політичну залежність, однак усе ж зберегтись як дієвий елемент міжнародної системи. Така категорія інтересів є незмінною.

До інтересів другого рівня слід зачислити довгострокові інтереси, цілі і завдання державної політики, що даватимуть змогу державі (учаснику міжнародних відносин) забезпечувати можливість існування у безпечному міжнародному середовищі (чи можливість швидко й ефективно реагувати на загрози) безперешкодного розвитку економіки, збереження і розвиток культурної ідентичності, нормального функціонування соціальної системи.

Реалізація інтересів третього рівня, безумовно, приносить державі певні дивіденди (політичні, економічні). Проте відмова держави від реалізації інтересів третього рівня не нестиме загрози існуванню держави, її незалежності і суверенітету, можливостям стабільного розвитку, тобто інтересам першого і другого рівня.

З іншого боку, появу «додаткових» можливостей отримати такі дивіденди у зовнішній політиці важко передбачити внаслідок великої складності і великої кількості факторів впливу, що визначають поточну міжнародно-політичну ситуацію у світі. Окрім того, можна припустити, що переслідування саме таких часткових і «необов'язкових» інтересів найчастіше зумовлює непередбачувані наслідки і зіткнення з іншими учасниками міжнародних відносин, що в подальшому загрожуватиме фундаментальним і стратегічним національним інтересам.

Свого часу в Україні на законодавчому рівні було закріплено поділ національних інтересів – як визначальних потреб суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток – на три групи: стратегічні та геополітичні (забезпечення національної безпеки, захист політичної незалежності), економічні (пов'язані з інтеграцією української економіки у світове господарство) та регіональні, субрегіональні, локальні інтереси (забезпечення специфічних потреб внутрішнього розвитку України [1, с.379]). Відповідно до закону України «Про основи національної безпеки України», головний національно-державний інтерес налічував три

елементи: воєнну безпеку, економічне процвітання та розвиток, державний суверенітет як основу контролю над певною територією та населенням [2, с.2].

У даному контексті виникає складне питання: до якої міри ми можемо вважати окремого учасника міжнародних відносин самостійним, незалежним, суверенним? І чи можемо ми говорити про, так би мовити, «абсолютну» незалежність і суверенітет однієї окремо взятої держави?

Відомо, що концепція «національного інтересу» і його захисту всіма доступними засобами найбільше розвивалась в рамках реалістичної школи теорії міжнародних відносин (згадаймо класика цієї школи Г. Морґентау та його фундаментальну працю «Politics Among Nations» [3]). І якщо розглядати питання меж суверенітету окремої держави в рамках цієї традиції, то ми прийдемо до висновку, що держава є суверенною і незалежною до тієї міри, до якої їй дозволяє її силовий потенціал (її могутність). І, відповідно, до тієї міри, до якої вона спроможна нав'язати власну волю (тобто захистити власні інтереси) іншим учасникам міжнародних відносин.

Однак уже теоретики-неореалісти звернули увагу на той факт, що окремий учасник міжнародних відносин (держава) обмежений не лише прагненнями-інтересами і можливостями інших одиничних учасників міжнародних відносин, але й загалом системою відносин між ними. Отже, наявність міжнародної системи слугує самостійним чинником, що впливає на поведінку держав (учасників) на міжнародній арені. Окрім того, цей чинник повинен впливати на процес раціонального визначення національних інтересів окремої держави-учасника міжнародної системи.

Якщо доводити цю тезу до абсолюту, то можна поставити питання так: чи можлива ситуація, в якій наявна система міжнародних відносин вимагатиме ліквідації певного окремо взятого учасника цієї системи? Чи може базовий інтерес одного з учасників міжнародних відносин (держави) бути принесений в жертву доцільності підтримання і збереження міжнародної системи загалом? Єдиний приклад з новітньої історії, який пригадуємо і який хоча б якоюсь мірою може ілюструвати таке припущення – це розчленування (і в подальшому ліквідація) Чехословаччини упродовж 1938–1939 рр. за згоди чотирьох держав, що відігравали ключову роль у європейській політиці того періоду. Однак чи можна цей випадок розглядати як протиставлення «міжнародна система–держава»? На це питання навряд чи можна дати однозначну відповідь.

Якщо ж говорити про сучасний історичний етап, то основні питання полягають ось у чому: що саме становлять наші національні інтереси; як ми можемо розподілити інтереси за ступенем значущості; як забезпечити чітке сприйняття і розуміння перших двох питань широкими колами громадськості і людьми, що відповідають за прийняття політичних рішень?

Останнє положення набуває особливого значення на сучасному етапі, коли виникла і достатньо успішно розвивається та впроваджується концепція управління на основі інформації, що передбачає впровадження схем контролю за перерозподілом інформаційних потоків, їхнім наповненням певним контентом, поширення стандартизованих схем прийняття рішень і роблення висновків, дає

змогу маніпулювати поведінкою окремих учасників міжнародних відносин [4]. На державному рівні в провідних (та й не лише) країнах світу виокремлюється спеціальна сфера діяльності – інформаційна політика, завданнями якої повинно стати визначення принципів, напрямів, засобів інформування внутрішньо-державної та закордонної аудиторій про політику та інтереси країни, а також координація в цих цілях зусиль усіх державних органів та інституцій та залучення ресурсів різноманітних громадських та недержавних організацій.

Інформаційну політику можна розглядати у цьому контексті як професіоналізовану та інституалізовану сферу діяльності, що, з одного боку, керується визначеними на державному рівні національними інтересами, а з іншого – виконує функцію безпосередньої інформаційної підтримки реалізації цих же самих національних інтересів. Отже виникає питання: як впливає діяльність у сфері інформаційної політики на формування і реалізацію національних інтересів держави? Окремою темою для роздумів і дослідження повинна стати проблема виконання інформаційною політикою функції «інформаційного фільтру» (в рамках концепції «gatekeeper» Курта Левіна [5, 6]).

Що стосується прикладних та організаційно-методичних завдань інформаційної політики, що повинні виконуватись в інтересах ефективного забезпечення національних інтересів, то можна сформулювати їх так:

1. Чітке формулювання та артикуляція на концептуальному і доктринальному рівнях того, що саме становить національні інтереси держави (першого і другого рівнів).
2. Формування програми інформаційної підтримки заходів по реалізації та захисту національних інтересів з визначенням пріоритетних напрямків діяльності, що забезпечать, по-перше, самозбереження держави, по-друге, її розвиток.
3. Створення ефективної системи поширення міжнародної інформації, а також системи моніторингу й оперативного реагування на інформаційні виклики та загрози, пов'язані насамперед з неадекватним сприйняттям національних інтересів держави іншими учасниками міжнародної системи.
 4. Реалізація PR-проектів та інших інформаційно-пропагандистських проектів у реалізації зовнішньополітичних завдань держави.
 5. Створення ефективної системи моніторингу інтересів інших учасників міжнародних відносин.
 6. Централізація (чи в сучасних умовах найімовірніше створення єдиної системи обміну інформацією в зазначеній галузі діяльності) органів та засобів збору інформації; мережний принцип їхньої організації при чіткому розподілі повноважень та функцій, напрямів збору та поширення інформації.
 7. Створення науково-дослідних інституцій в інтересах підтримки системи прийняття рішень, що стосуються реалізації національних інтересів держави.

Отже, інформаційна політика покликана виконувати подвійну роль: забезпечувати, з одного боку, інформаційний супровід реалізації

національних інтересів (обслуговуюча функція), а з іншого – виявляти перспективні тенденції та тренди для реалізації завдань національної політики (аналітично-прогностична функція). Обидві функції повинні бути органічно пов'язаними і взаємодоповнювати одна одну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про основні напрямки зовнішньої політики України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – С. 379.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» (зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 15 грудня 2005 року № 3200-IV, від 1 липня 2010 року № 2411-VI) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 351.
3. *Morgenthau H. J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* / Hans J. Morgenthau. [Fourth Edition]. – N.Y. : Alfred A. Knopf, 1967.
4. *Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics* / J. Nye. – New York : Public Affairs Group, 2004.
5. *Lewin K. Frontiers in Group Dynamics* / K. Lewin // *Human Relations*. – Vol. 1. – № 2. – 1947. – P. 143–153.
6. *White D. M. The 'Gatekeeper': A Case Study In the Selection of News*, In: Lewis A. Dexter / David M. White: *People, Society and Mass Communications*. London, 1964. – P. 160–172.

Стаття надійшла до редколегії 25.10.2011

Прийнята до друку 05.12.2011

INTERPRETATION OF THE NATIONAL INTERESTS AND STATE'S INFORMATIONAL POLITICS IN MODERN TIME

Igor Izhnin

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska St., 1, Lviv, Ukraine, 79000, tel. (0322) 394-132*

The article deals with the questions of national interests of the modern state, the problem of correspondence between the national interest and their reflection through the informational instruments and correlation between national interests and informational politics of the state.

Key words: national interest, informational politics, functions of the informational politics.

**ПРОБЛЕМА ТРАКТОВКИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ И
ИНФОРМАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА НА
СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ**

Ігорь Іжнін

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (0322) 394-132*

Рассмотрены вопросы, связанные с пониманием категории «национальный интерес» на современном этапе, проблемы классификации национальных интересов в зависимости от их важности, а также связь национальных интересов и информационной политики государства.

Ключевые слова: национальный интерес, информационная политика, функции информационной политики.